

ЧЕТИРИ ПИСМА СРПСКОМ МИТРОПОЛИТУ МИХАИЛУ ИЗ 1878. И 1879. ГОДИНЕ

Апстракт: Српски митрополит Михаило био је привржен идеји о ослобођењу свих Срба од турске власти и уједињењу у једну државу. Политички је био привржен и сарадњи са Русијом. Након подизања српског устанка у Босни и Херцеговини 1875. године изабран је на чело Главног одбора за помагање устанка. Јако поштован од стране српских устаника, трудио се да им помогне и кад су сви подигли руке од њих. Устаници су му остали вјерни до задњег, тражећи од њега савјете и помоћ почетком 1878. године, као и послје аустроугарске окупације 1879. године. У тексту ћемо објавити четири нова писма, пронађена у личном фонду Митрополита Михаила у Архиву Српске православне цркве у Београду.

Кључне ријечи: митрополит Михаило, устанак, устаници, писма, Турска, Босна, Србија.

Приликом истраживања архивске грађе у личном фонду Митрополита Михаила у Архиву Српске православне цркве у Београду пронађена су четири интересантна писма српских устаника и оних који су их подржавали и помагали: Јове Билбије, Симе Билбије, Александра Катића, Вида Милановића и Пере Креце из 1878. и 1879. године, упућена митрополиту Михаилу.¹ Писма су настала у посљедњој години српског устанка у Босни и Херцеговини и првој години аустроугарске окупације ових покрајина. Писма су добро очувана и у већој мјери лако читљива. Како до сада писма нису била позната истраживачима, она ће у великој мјери освјетити и допунити историјску науку која се бави проучавањем сарадње митрополита Михаила са српским устаницима у Црним Поточима у току и непосредно послје окончања српског устанка у Босни и Херцеговини.

Српски устанак у Босни и Херцеговини 1875–1878. године произвео је велику кризу у овим турским покрајинама, која је као посљедицу имала изазивање тешке Источне кризе, у коју су, поред балканских земаља Србије и Црне Горе, биле уплетене и Велике европске силе Русија и Аустроугарска. Српски устаници су од турског султана тражили слободу вјере, укидање кулука и приреза на десетину, олакшице приликом убирања

¹ Аутор текста се захваљује мр Радовану Пилиповићу, директору Архива СПЦ на помоћи при проналаску и објављивању наведених писама.

десетине, заштиту од насиља државних органа и домаћих муслимана, као и једнакост народа, прецизније – тражили су заштиту од грађанског и аграрног насиља у виду аутономије.²

Како је у политичком животу Београда почетком седамдесетих година 19. вијека све гласније почело да се мисли и говори о сверпском ослобођењу од Турака митрополит Михаило је избио у први план. Под његовим покровитељством у Београду је почетком 1872. године основано тајно удружење под називом *Главни одбор за ослобођење Срба у Турској*, на чијем челу су били Сава Грујић и Павле Шафарик. Дјеловање Одбора било је дефинисано Штатутом који се састојао из 23 члана.³ Избијање српског устанак у Босни и Херцеговини је у Србији подијелило јавно мњење, од присталица устанка до оних који су говорили: *Нама не требају херцеговачки кршеви, нити нам треба голо камење Босне убоге, због чије би сиротиње и Србија осиротела и пропала.*⁴ Док су Русија и Аустроугарска вршиле притисак на званични Београд, да не покреће војску и не мијеша се у унутрашњи проблем турског царства у Босни и Херцеговини, ратнички настројена струја у Србији је придобила симпатије власти и народа.⁵ Митрополит Михаило спадао је у групу оних који су подржавали устанак и трудили се да у Србији обезбједе што већу подршку устаницима, моралну, материјалну, политичку и сваку другу. Како је Влада Србије била на истој линији као и митрополит Михаило, већ крајем јула 1875. године формиран је *Главни одбор за помагање устанка*, на чијем челу се нашао митрополит Михаило, док је за секретара именован Ђоко Влајковић. Поред митрополита и Влајковића у Одбор су били именовани: Васо Тоскин, Светозар Хаџи-Томин и Карабиберовић. Одбор је имао задатак да мобилише и отпрема добровољце у Босну, прикупља и шаље новац, оружје и осталу неопходну опрему српским устаницима. Одбор је имао и функцију судије који рјешава међусобне спорове устаничких вођа, био је веза устаника са српском владом и словенофилским комитентима.⁶

² Васиљ Поповић, *Источно питање: историјски преглед борбе око опстанка османлијске царевине у Леванту и на Балкану*, Службени лист СРЈ, Балканолошки институт САНУ, Београд, 1996, стр. 187.

³ Братислав Теиновић, *Српски устанак у Босни 1875–1878*, Музеј Републике Српске, Бања Лука, 2006, стр. 73.

⁴ Исто, стр. 75.

⁵ Михаило Војводић, *Митрополит Михаило и Стојан Новаковић*, Историјски записи, година LXXIII, бр. 1–2, Историјски институт Црне Горе, Подгорица, 2000, стр. 156.

⁶ Васа Чубриловић, *Босански устанак 1875–1878*, Службени лист СРЈ, Балканолошки институт САНУ, Београд, 1996, стр. 327–328; Братислав Теиновић, *наведено дјело*, стр. 53 и 75; Milorad Ekmečić, *Ustanak u Bosni 1875–1878*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1973, str. 91.

Кад је српски устанак ухватио јаче коријене код народа митрополит Мицаило је појачао и контакте са Јосипом Јурајем Штросмајером. Њихова сарадња огледала се кроз *Међународни комитет за помоћ избјеглицима из Босне и Херцеговине*, на чијем челу се налазио митрополит Михаило. Он је 20. октобра 1875. године упутио позив Штросмајеру да се активно укључи у рад Комитета. Штросмајеров одговор стигао је већ 25. октобра. У одговору је навео да прихвата, да равноправно воде Комитет уз констатацију да је: *по наше срдце утјешљиво мотрит, како најизображенији народи без разлике осуђују љуто сужањство нашега народа под нечовечним јармом османлијским, благосиљају јунаштво његово, тер муке и нужде његове сваковрсними приноси олакхођују, које то обћенито сачувство, које свети циљ, што мученике наше на смртно стратиште води, залог су му, да ће крв ове браће наше, бити плодно сјеме боље им и срећније будућности.*⁷

У вријеме Намјесништва у Србији митрополит Михаило је активно радио на помоћи Србима у Херцеговини, шаљући им новац који је пристизао из Русије. О овим и сличним акцијама митрополита Михаила, али и о притисцима српских власти на њега, Милица Стојадиновић је 10. јануара 1876. године писала Герману Анђелићу, наводећи: *како било ... тек мени је њега жао, ако он падне, православље у Турској изгубило је у њему много, изгубило је све ... Он неуморно ради...*⁸ Главни одбор за помагање устанка је постојао до тренутка када су Србија и Црна Гора објавиле рат Турској – 18/30. јуна, а српски устаници прогласили уједињење Босне са Србијом 2. јула 1876. године.

Србија је у овај рат ушла неспремна, што је за резултат имало тежак пораз српске војске у бици на Ђунису и проглашење примирја у марту 1877. године између поражене Србије и побједничког Османског царства. Након пораза, Србија је почела да ради на умиривању српског устанка у Босни уз одлуку да акт о уједињењу прогласи неважећим.

Када је званични Београд увидио да рат са Турском није успио појавила се потреба за оснивањем организације која ће се бавити питањем српских избјеглица из Босне, Старе Србије и Бугарске, али и организације која ће представљати везу српске владе и српских устаника у Босни. Министарски савет Србије одлучио је на сједници 6/18. септембра 1877. године да реактивира рад *Главног одбора за помагање устанка*. На чело одбора поново је именован митрополит Михаило, док су за чланове изабрани: Димитрије Матић, Филип

⁷ Ђоко Слијепчевић, *Историја српске православне цркве*. књ. 2, ЈРЈ, Београд, 2002, стр. 386–387.

⁸ Исто, стр. 419.

Христић, Стојан Бошковић, Љубомир Каљевић, Милован Спасић, поп Новица Лазаревић и Настас Јовановић. Новоформирани одбор је више радио на помоћи избјеглицама, а мање на везама са српским устаницима у Босни.⁹

По примирју са Србијом, Турска је покренула велику офанзиву против устаника у Црним Потоцима, којих је у том моменту било једва 400. Исмет-паша је 21. маја покренуо турску ордију из Петровца, али на срећу без већих посљедица по устанике. Међутим, након двомјесечних припрема и спорадичних напада устаника, Турци су крајем јула кренули у одлучујућу офанзиву. Већ 2. августа Унац је био освојен, а четвртог и Црни Потоци. Након пада Црних Потока устаници су образовали Привремену босанску владу, која је за циљ имала да одбије аустроугарску окупацију покрајина, у будућим преговорима Великих сила, које су имали задатак да ријеше ово горуће питање. Такође, Привремена босанска влада је предузела мјере на обнављању и јачању устанка. У тој намјери дошло је до јачања агитације за добијањем новчане и материјалне помоћи, у којој су предњачили Јово Скобла и Јово Билбија. Устаници су у овој акцији понајвише били разочарани у одговоре владâ Србије и Црне Горе.¹⁰

Митрополиту Михаилу су почетком 1878. године стигла три писма у којима се тражи помоћ за српске устанике у Тишковцу, али и за српске избјеглице из Босне у Србији. Два писма су стигла директно од устаника из Тишковца. Јово Билбија је 13. јануара 1878. године тражио помоћ за устанике и српску сиротињу која се налазила у Далмацији, Славонији и Босни,¹¹ док су Вид Милановић и Перо Крецо 19. јануара тражили одјећу и кабанице за устанике како би се акције могле наставити у тешким зимским условима.¹² Поред Билбије, Креце и Милановића, митрополиту је 14. јануара 1878. године писао и Александар Катић из Книна,¹³ тражећи помоћ за: *Босанске бјегунце, уз напомену да: Осим подпоре која им је јако нужна добро је да они отуда што добију и ради тога што се са тиме њихове симпатије прама Србији учвршћују, а о томе треба да*

⁹ Васа Чубриловић, *наведено дјело*, стр. 328.

¹⁰ Milorad Екмеџић, *наведено дјело*, стр. 305.

¹¹ Архив Српске православне цркве Београд, Лични фонд митрополита Михаила, несређена грађа.

¹² Исто.

¹³ Устаници су у писмима митрополиту Михаилу његово име наводили као везу преко које треба да им шаље помоћ.

*ради сваки прави Србин, па макар кака судбина Босне у предстојећему закључењу мира риешена била.*¹⁴

По сазивању Конгрес Великих сила у Берлину, са циљем рјешевања питања турских покрајина Босне и Херцеговине 13. јуна 1878. године, код српских устаника дошло је до сукоба око тога ко ће носити Меморандум¹⁵ на Конгрес. Свађу¹⁶ око тога ко ће да однесе Меморандум прекинуо је митрополит Михаило. Након што је Меморандум доспио у његове руке, он га је послао Васи Видовићу да га однесе на Конгрес.¹⁷ И након одлуке Берлинског конгреса да се Босна и Херцеговина додијеле Аустроугарској монархији на управу, митрополити Михаило, иако разочаран, остао је вјеран свом дугогодишњем политичком опредјелењу: да развије везе са српским народом у Босни и Херцеговини и да ради на јачању панславизма уз одржавање веза са званичним и незваничним круговима у Петрограду. Ови ставови навукли су прво гњев званичног Беча, а касније, под притиском, и српске владе, која је по препоруци (или наређењу) Беча почела да ради на његовој смјени.¹⁸

Колико су Срби окупљени око идеје устанка и ослобођења Босне и Херцеговине од туђинске власти вјеровали митрополиту Михаилу и били ослоњени на њега показује писмо Симе С. Билбије, упућено из Тури Северина у Румунији 28. септембра 1879. године, у којем између осталог каже:

У прилогу овог листа прилажем један спис¹⁹ о положају јадне Босне под аустроугарском окупацијом, и молим Ваше Високо Преосвећенство кад га прими да га изволи доставити Руском посланику, и препоручити да га као и првоишње влади својој послати изволи. Таки исти спис ја сам и Сл. Комитету у Петроград послао поштом, дакле они већ благодаран и жалим што сте једини покровитељ и утјешитељ тужне раје босанске

¹⁴ Архив Српске православне цркве Београд, Лични фонд митрополита Михаила, несређена грађа.

¹⁵ Меморандум се састојао из 18 тачака и садржавао је жељу српских устаника да се Босна и Херцеговина припоје Србији и Црној Гори, а никако да се додијеле на управу Аустроугарској монархији.

¹⁶ Васо Пелагић био је против тога да Меморандум носе Јово Скобла и Васо Видовић, док је Вид Милановић као особу од неповјерења посебно обиљежио Јову Скоблу.

¹⁷ Milorad Екмеџић, *navedeno djelo*, стр. 318–319.

¹⁸ Михаило Војводић, *navедени рад*, стр. 157–158.

¹⁹ Спис није пронађен.

*имаду га и нетреба од тален копије слати*²⁰ ... *Једино Вама сам до гроба обвезан и у Србији...*²¹

Митрополит Михаило смијењен је указом кнеза Милана 18/30. октобра 1881. године, да би након абдикације краља Милана у фебруару 1889. године, на позив српске владе у јуну био поново враћен на чело српске цркве. Умро је 5. фебруара 1898. године.

Писма су прекуцана без граматичких и правописних корекција:

Писмо Јове Билбије датирано 13. јануар 1878. године:

Ваше Високопреосвештенство!

Више пута хтео сам да Вам пишем и да Вам саопштим наше овдашње невољно стање, као и жалостно стање наше тужне Сиротиње у овим крајевима по Далмацији; али врјеме и разни послови, то ми до данас недопустише.

Међу тим бијо је тамо наш предсјед. Г. Јово Скобла, који Вам је за цјело то све устмено причао и представио.

Моја је цјел сада Вама по ново препоручити и на срдце ставити како наше мученике који се овде налазе у чети, голи боси и гладни, тако и сву нашу тужну Сиротињу која се у овим крајевима по Аустрији налази, да се неоглушате нас са Вашом отчинском подпором колико је могуће, и то што прво док нисмо од љуте зиме и глади коначно пропали; а за другу нашу Сиротињу по Славонији, мислим да сте већ од туда извјечени.

Преосвећени Господине! Ја Вас у име наше Свете Српске Ствари и у име наше Сиротиње, вапијућим гласом молим да похитате што прво са могућом подпором нама у помоћ који смо скоро од свега Свјета остављени и заборављени; а Ви сте једини Српски Владика, на којег и ми и наша Сиротиња највише ување полагамо.

Акоби што за нас слали, то шаљите нам преко Г. Александра Катића у Книну, са налогом да достави нашој привременој влади у Тишковцу. Осим тога има Вас још замолити, ако Вам је икако могуће, да пошаљете једно 25 # цес. мојој породици у Нову Градишку, која трпи велику оскудицу и којој ја због мога одсуства, ево већ пет мјесеци, нисам у стању ништа помоћи нити је од невоље спасити; а ја ћу Вам исте као и они 10 # дати ми тамо, чим се у нашу отачбину повратим, са највећом захвалношћу повратити Преосвећени Господине! Помислите само како је човјеку који је научио дјелити и другога помагати, па сам у такве околности дође, али времену и догађајима свак се повиновати мора.

Ја би Вас још молијо ако би били добри, тер да замолите од моје Стране Г. министра Ристића, ако може да ми исплати оних 25 # које сам ја потрошио путујући прошлога љета у Београд и натраг, због наши одборски рачуна, јер ми је сада нужда и треба им, а Г. Ристић ако само хоће може ми то учинити. Исте може Вама предати да ми их пошаљете.

²⁰ Овим реченицама се доказује да је митрополит заиста имао везе са званичним и незваничним руским политичким круговима, што показује да су Аустроугарске информације о панславистичком дјеловању митрополита биле тачне.

²¹ Архив Српске православне цркве Београд, Лични фонд митрополита Михаила, несрећена грађа.

Очекујући Вашег врједног одговора, остајем Вашему преосвештенству најоданији и Вашу Свету Десницу љубећи.

Јово Билбија

У Тишковцу

13. Јануара 1878.

Писмо Александра Катића датирано 14. јануар 1878. године:

Високопреосвештени Господине!

Увјерен сам да ваше родољубна и човекољубна душа није заборавила моју препоруку коју сам Вам лично изручио за оташње Босанске бјегунце, а знајем каковесу нужде и на другим мјестима, а код Вас истих у оваким околностима, али ипак познавајући доброту срца Вашег држим да ми замјерити нећете што се усуђујем опет Вам их препоручити за да им по могућности у помоћ притечете.

Осим подпоре која им је јако нужна добро је да они отуда што добију и ради тога што се са тиме њихове симпатије прама Србији учвршћују, а о томе треба да ради сваки прави Србин, па макар кака судбина Босне у предстојећему закључењу мира риешена била.

Овом приликом опет Вам препоручујем Богољуба Петрановића. Он је доста користан био у развијању идее Србска, а млад је и способан те и у напред може користан бити а у њему се су мало помоћи може.

У нади да ни једна ни друга моја, мислим праведна, препорука неће остати безуспјешна молим да би примили мои наипонизни поклон, и љубећи Вашу Свету десницу називам се

Книн на мали
Божих 1878.

Вашег Високопреосвештенства
наипонизни слуга
Александар Катић

Писмо војводи Вида Милановића и Пере Креце датирано 19. јануар 1878. године:

Ваше високопреосвештенство!

Ми доље подписане вође наших Босанских чета, кои се поред тешкије и строгих околностији већ двије и по године дана боримо за подпуно ослобођење и у једињење са нашом узданицом и мајком Србијом.

Познајући ваше Патриотско-очинско осјећање спрам обште наше свете ствари, а притом у вјерени да ваше високо преосвештенство познаје наше патничко трпљење и сваку оскудност у материјалној помоћи, у суђујемо се са највећом понизношћу вас милостиви Господине замолити да нам ваша светост код Господ. Министра војног издјејствује по једне приличне војничке хаљине с кабаницом, јербо смо као и у осталом и у Аљинама врло оскудни.

Нас овде друштва прилично имаде, а било би нас и више да имадемо сучим људе издржавати али ако богда док зима, која је код нас врло јака, мало попусти и прољеће се

прикучи, имаћемо друштва доста, те ће се ако Богда и од нас чути добрије, а по непријатеље хрђави Гласова.

У вјери да ће наша молба код ваше светости у слишена и у важна бити Молимо вашу доброту да нам речене, с поштом, хаљине преко Господ. Александра Катића у Книн пошаљете.

Уложено писмо за Господин Министра војнога такође прилажемо.

Остајемо вашу Десницу најискреније цјељујући и у понизности са дужним Поштовањем

Тишковац

На Богојављење 1878. год.

Војвода Вид Милановић
Војвода Перо Крецо

Писмо Симе С. Билбије датирано 28. септембар 1879. године:

Ваше високопреосвештенство!

У прилогу овог листа прилажем један спис о положају јадне Босне под аустро-угарском окупацијом, и молим Ваше Високо Преосвештенство кад га прими и да га изволи доставити Руском посланику, и препоручити да га као и првошње влади својој послати изволи. Таки исти спис ја сам и Сл. Комитету у Петроград послао поштом, дакле они већ имаду га и нетреба од тален копије слати.

Извиниће што се усуђујем вама препоручити са молбом, да поменути спис неби дошао руку Јове Цинића јербо је моја фамилија у Босни а ја уњему немам поверења из искуства још од времена Дионисијева и Асим пашина. А код нас се вели ко је бијо лане ... и ове је године – а отом односно Јове и Ваше Високопреосвештенство ће се у своје време осведочити. Ја се бојим због њега, да и Мијук Опачић побрнати, јер ми је Јово пребацио што му нисам га показо кад је бијо у Београду. О њему би имао још писати али нисам вољан о њему рачуна водити, а то ће Ваше Високо Преосвештенство од другога се извести.

Ја сам овде у Турни, још ништа нисам почео радити, тешко је због језика.

Једино Вама сам до гроба обвезан и благодаран и жалим што сте једини покровитељ и утјешитељ тужне раје босанске у Србији. Даће Бог теће се множити.

Препоручујући се Вашем Високо-Преосвештенству остајем вашу Свету Десницу љубећи.

Симо С. Билбија

у Тури Северину
28. Септембра 1879.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори

Архив Српске православне цркве Београд, Лични фонд митрополита Михаила, несређена грађа.

Литература

1. Михаило Војводић, *Митрополит Михаило и Стојан Новаковић*, Историјски записи, година LXXIII, бр. 1–2, Историјски институт Црне Горе, Подгорица, 2000, стр. 153–164.
2. Milorad Екмеџић, *Ustanak u Bosni 1875–1878*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1973.
3. Васиљ Поповић, *Источно питање: историјски преглед борбе око опстанка османлијске царевине у Леванту и на Балкану*, Службени лист СРЈ, Балканолошки институт САНУ, Београд, 1996.
4. Ђоко Слијепчевић, *Историја српске православне цркве*. књ. 2, ЈРЈ, Београд, 2002.
5. Братислав Теиновић, *Српски устанак у Босни 1875–1878*, Музеј Републике Српске, Бања Лука, 2006.
6. Васа Чубриловић, *Босански устанак 1875–1878*, Службени лист СРЈ, Балканолошки институт САНУ, Београд, 1996.

Boško M. Branković

**FOUR LETTERS TO THE SERBIAN METROPOLITAN (ARCHBISHOP) MIHAILO
FROM THE YEARS OF 1878 AND 1879**

The Serbian metropolitan Mihailo was a fervent supporter of the idea of liberating all Serbs from the Turkish rule and uniting them within the borders of one country. In political terms, he also fervently supported cooperation with Russia. After the beginning of the Serbian uprising in Bosnia and Herzegovina in 1875, he was appointed the Chairman of the Board for helping insurgents, and he remained by them when their cause lost support of many others. Thus he gained undivided trust among them, and they asked him for advice throughout the uprising, even in 1879, following the Austro-Hungarian occupation of Bosnia and Herzegovina. The paper features four letters found in Metropolitan Mihailo's personal holdings in the Archives of Serbian Orthodox Church in Belgrade, Serbia.

Key words: Metropolitan Mihailo, uprising, insurgents, letters, Ottoman Empire, Bosnia and Herzegovina, Serbia.